

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Гребінник Людмила Василівна

УДК 811.161.1:81`373

НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

10.02.02. – російська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі російської мови Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Іванова Людмила Петрівна,

Інститут іноземної філології

Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова,

професор кафедри російської мови

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор

Шумарова Наталія Петрівна,

Інститут журналістики Київського національного

університету імені Тараса Шевченка,

завідувач кафедри мови та стилістики

кандидат філологічних наук

Полякова Тетяна Михайлівна,

Інститут мовознавства імені О.О. Потебні

НАН України,

молодший науковий співробітник

відділення російської мови

Захист відбудеться “__12__” червня__ 2007 року о __14__ год. __00__ хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К26.053.04 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ,

вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “__5__” __травня__ 2007 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

А.В. Висоцький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

На фоні розширення міжнаціональної та міжкультурної комунікації питання мовної взаємодії займають одне з провідних місць серед актуальних проблем сучасного мовознавства. Як рефлексія мовної системи на позамовні суспільні процеси, запозичення віддзеркалюють динаміку й характер таких процесів. Різноманітність функцій іншомовної лексики в мові-реципієнті – від заповнення мовних і матеріальних лакун до збагачення культури в цілому – передбачає багатоаспектне вивчення цього явища.

Німецькі запозичення у російській мові вважаються одними з найдавніших, але досі у вітчизняному мовознавстві не існує окремого комплексного дослідження місця і ролі цієї групи слів у лексичній системі сучасної російської мови. Германізми розглядаються (переважно разом з англіцизмами й галліцизмами) в історико-хронологічних дослідженнях певних періодів процесу запозичення: XVI – XVIII ст. – І.І. Огієнко; XVIII ст. – О.Е. Біржакова, Л.А. Войнова, Л.Л. Кутіна; XVIII – XIX ст. – В.В. Виноградов; початок XIX ст. – Ю.С. Сорокін; перша половина XX ст. – Л.П. Крисін та ін.

Частиною комплексної проблеми виступає також питання засвоєння німецьких запозичень у роботах, присвячених асиміляції іншомовної лексики в мові-реципієнті (В.Г. Дем'янов, О.В. Ільїна, Т.О. Кассіна, Р.С. Кімягарова, З.М. Козлова, Л.О. Новиков, Т.М. Полякова та ін.) Дещо активніше вивчаються німецькі запозичення українськими мовознавцями (О.О. Лисенко, В.В. Скачкова, І.В. Шаровольський).

Цілком закономірним є існування низки досі невирішених питань щодо місця німецьких запозичень у сучасній російській мові, одним з яких є з'ясування причин інтенсивності процесу запозичення з німецької мови у XVIII – XIX ст., зниження її у XX ст. та практично зведення до нуля на межі XXI ст. Безперечно, лише з лінгвістичного погляду на це питання відповісти неможливо: історико-культурологічний підхід дозволяє дати найповніше уявлення про аналізовані процеси.

Не менш важливим залишається питання тематичної класифікації німецьких запозичень, оскільки склад і структура виділених у дисертації тематичних груп залежить як від фактичного матеріалу, так і від сучасних екстралінгвальних обставин у цілому. Тому ідеографічні схеми, що пропонуються авторами попередніх досліджень (напр., у монографії О.Е. Біржакової) і орієнтовані на екстралінгвальні чинники, відмінні від сучасних, не можуть слугувати зразком у наш час.

Усі зазначені обставини визначають **актуальність** дисертаційного дослідження, яка зумовлена необхідністю комплексного аналізу німецьких запозичень у складі лексичної системи сучасної російської мови в контексті процесів глобалізації і посилення

мовно-культурних контактів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, згідно з науковим напрямком кафедри російської мови “Дослідження проблем гуманітарних наук” і концептуально пов'язана з проблемою “Сучасні питання лексикології й лексикографії”, затвердженими Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова 25 грудня 2003 р., протокол № 6. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 16.12.2004 р.) та схвалена на засіданні бюро Наукової ради “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України (протокол № 1 від 10.02.2005 р.).

Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні характерних рис процесу запозичення з німецької мови та у виявленні загальних тенденцій фонетичної, морфемно-словотворчої, морфологічної і семантичної адаптації лексем німецького походження у системі сучасної російської мови.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) виділити групу німецьких запозичень у сучасній російській мові;
- 2) створити тематичну класифікацію і описати тематичні групи німецьких запозичень;
- 3) проаналізувати екстралінгвальні чинники процесу запозичення з німецької мови з позицій синхронії й діяхронії;
- 4) встановити особливості процесу фонетичного засвоєння німецьких запозичень у сучасній російській мові;
- 5) простежити послідовність адаптації німецьких запозичень у морфемно-словотворчому аспекті;
- 6) з'ясувати закономірності засвоєння німецьких запозичень у аспекті основних граматичних категорій російської мови;
- 7) описати характерні риси семантичного засвоєння німецьких запозичень.

Об'єкт дослідження – процес запозичення з німецької мови, а також результати засвоєння німецьких запозичень у сучасній російській мові.

Предмет дослідження – картотека обсягом понад 800 німецьких запозичень, вибраних з “Тлумачного словника іншомовних слів” Л.П. Крисіна (Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов – М., 2002)¹. З метою розширення наукової бази додатково залучаються інші сучасні словники.

Методи дослідження. У роботі використано *описовий метод*, який застосовується із залученням методик типологічного й етимологічного аналізу при характеристиці обставин запозичення і *компаративний метод*, що дозволяє виявити типологічні відмінності мови-джерела та мови-реципієнта при порівнянні німецьких запозичень з їх іншомовними прототипами. В окремих випадках застосовуються *метод компонентного аналізу* та *статистичний метод* (на основі лексикографічних даних) з метою виявлення специфіки певних процесів запозичення.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше на матеріалі сучасної російської лексикографії здійснено комплексний опис процесу запозичення з німецької мови; проведено аналіз факторів цього процесу з історико-культурологічних позицій; створено сучасну модель для тематичної класифікації лексики; переглянуто й розширено склад тематичних груп німецьких запозичень у сучасній російській мові; систематизовано результати засвоєння німецьких запозичень.

Теоретичне значення роботи. Проведений науковий аналіз робить внесок у розвиток загальної теорії запозичення; висновки та спостереження, систематизовані в роботі, сприятимуть подальшому опрацюванню проблем міжмовної взаємодії, уточненню і доповненню існуючих уявлень про процеси адаптації іншомовної лексики у системі мови-реципієнта.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання їх у лексикографічній практиці (при укладанні словників німецьких запозичень, історико-культурологічних та етимологічних словників), а також у практиці викладання курсів сучасної та історичної лексикології у вищій школі, у спецкурсах з проблем лінгвокультурології; матеріал може стати основою організації науково-дослідної роботи студентів-філологів.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювались на Міжнародній науково-практичній конференції “Русский язык и литература: проблемы изучения и преподавания в Украине” (Київ, 25 – 26 листопада 2003 р.); звітно-науковій конференції молодих учених НПУ імені М.П. Драгоманова за 2003 рік “Науково-дослідна діяльність молодих учених: особливості підготовки майбутнього вчителя” (Київ, 18 – 19 травня 2004 р.); IV Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми менталінгвістики” (Черкаси, 19 – 22 травня 2005 р.); науково-практичній конференції “Развитие языкового мышления в процессе обучения иностранному языку в высшем учебном заведении” (Сімферополь, 24 – 26 травня 2005 р.); IV Міжнародній науковій конференції “Межкультурные коммуникации: Традиции и новые

¹ Тлумачення слів у авторефераті подаються за вказаним словником із зазначенням сторінок.

парадигми” (Алушта, 24 – 28 травня 2005 р.); щорічних звітних науково-практичних конференціях НПУ імені М.П. Драгоманова (2004, 2005, 2006 рр.).

Матеріали дисертації впроваджувалися у процесі викладання курсів історії російської мови, сучасної та історичної лексикології російської мови, у спецкурсах з лінгвокультурології в Інституті іноземної філології НПУ імені М.П. Драгоманова (довідка від 26.02.2007 р.) та у Таврійському національному університеті (довідка № 82.06.06/541 від 02.03.2007 р.).

Публікації. Основні положення роботи викладено у 7 публікаціях, 5 з яких надруковано у виданнях, затверджених ВАК України як фахові.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменувань) та двох додатків, у яких представлені тематична класифікація і тлумачний словник німецьких запозичень. Загальний обсяг роботи становить 310 сторінок, основний текст – 191 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність і наукова новизна, формулюються мета і завдання дослідження, визначаються теоретичне й практичне значення роботи, характеризуються методи дослідження, подаються відомості про джерела фактичного матеріалу та апробацію роботи, розглядається сучасний стан проблеми.

У **першому розділі “Теоретичні засади вивчення німецьких запозичень на сучасному етапі розвитку лінгвістики”** здійснюється огляд основних питань теорії запозичень з позицій історії та аспектів вивчення цього явища; з’ясовується термінологічний апарат досліджуваної проблеми.

Одним з головних питань, пов’язаних із запозиченнями, яке ставилось не лише вченими, а й провідними суспільними діячами ще у XVIII – XIX ст., є питання чистоти мови, або необхідності чи доцільності запозичення. Постановка цієї проблеми була своєрідною реакцією на потік запозичень, що розпочався ще в епоху Петра I і практично не знижував своєї інтенсивності до кінця XIX ст. З наукового погляду питання чистоти мови починають вивчати лише на межі XIX – XX ст., і ця проблема фігурує в усіх працях вказаного періоду (Р.Ф. Брандт, Є.Ф. Карський, О.І. Соболевський, М. Фасмер).

Загальна теорія запозичення починає формуватися наприкінці XIX ст. На запозичення як на суттєвий фактор функціонування різноманітних мовних явищ одними з перших звертають увагу молодограматика. Уже в ранніх роботах представників цього напрямку визначається місце запозичень у складній картині соціально-економічних, політичних, культурно-історичних та мовних контактів між народами (Г. Пауль, Г. Шухардт).

Дослідження запозичень на початку ХХ ст. має переважно генетико-хронологічний характер: встановлюється мова-джерело, час, умови та причини запозичення (І.І. Огієнко, М.О. Смирнов, В. Христіані). Поступово вчені переходять від дослідження розрізнених фактів до вивчення теоретичних питань: визначення термінології, встановлення типів іншомовної лексики та особливостей її засвоєння в мові-реципієнті. Перші класифікації базуються переважно на характері асиміляції запозичень: запропонований А. Шлейхером поділ на *Fremdwörter* (іншомовні слова) і *Lehnwörter* (запозичення) був також підтриманий вітчизняними лінгвістами (Я.К. Грот, О.О. Реформатський) і закріпився у традиційному мовознавстві. Не залишається поза увагою вчених і питання екстра- та інтралінгвальних причин запозичення (І.О. Бодуен де Куртене, В.М. Жирмунський, А. Мейє, Е. Ріхтер та ін.).

Значно розширюється коло проблем дослідження запозичень у ХХ ст.: інтереси вчених цього періоду зосереджені здебільшого на вивченні мовних контактів і білінгвізму (У. Вайнрайх, А. Мартине, Л.В. Щерба), проте запозичення розглядаються і в руслі проблем соціолінгвістики (друга половина ХХ ст.), вивчаються механізми адаптації іншомовних одиниць у системі мови-реципієнта. Починаючи з середини ХХ ст., вчені більш детально розглядають проблеми адаптації запозичень не лише з позицій фонетичного й морфологічного пристосування до норм мови-реципієнта, а й з огляду на їх семантичне засвоєння, словотворчу й функціональну активність у мові-реципієнті (В.М. Арістова, В.Г. Дем'янов, Л.П. Єфремов, Т.О. Кассіна, Л.П. Крисін, А.К. Лайко, В.В. Скачкова та ін.). У цілому, методологія усіх згаданих вище робіт орієнтована на структурно-семантичну парадигму, яка панувала в мовознавстві протягом ХХ ст.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики вивчення запозичень поповнюється не лише новою тематикою, а й новими методиками дослідження. Звернення до фактів позамовного характеру дозволяє перейти від номенклатури запозичених одиниць до їх розгляду в умовах певної комунікативної ситуації. Так, у роботах останніх років запозичення вивчаються в дискурсі з комунікативно-прагматичних позицій (Г.В. Дружин, А.Е. Рицарева).

Серед головних аспектів вивчення запозичень виділяються історико-хронологічний, лінгвокультурологічний та структурно-семантичний.

Історико-хронологічний аспект передбачає вивчення етимології запозичень, шляхів проникнення іншомовних одиниць у мову-реципієнт, а, відповідно, й встановлення генетичних та історичних джерел. У зазначеному аспекті залучаються факти позамовного характеру, які стосуються німецько-російських контактів і розглядаються як основна передумова запозичення. Не менш важливим питанням є час запозичення, при встановленні якого дослідники користуються переважно письмовими джерелами: для періоду ХVIII – ХІХ ст. це пам'ятки писемності, перекладна література та притекстові словники, у наш час

іншомовні інновації фіксують публіцистичні джерела, художня література та Інтернет-видання.

У *лінгвокультурологічному* аспекті запозичення вивчаються з позицій їх впливу на мовну картину світу. У процесі запозичення відбувається переструктуризація картини світу або засобів її відображення, на що вказує у своїх працях Б.О. Серебренников. Не менш важливе значення має і проблема еквівалентності мовних одиниць, яка передбачає врахування поряд з семантикою слова статус самого предмета чи поняття, покладених в основу найменування, в кожній з контактуючих мов (С.Г. Тер-Мінасова).

Структурно-семантичний аспект передбачає аналіз процесу запозичення на всіх рівнях мовної ієрархії. На цьому підході базується виділення таких явищ, як лексичне, фонетичне, морфемне, семантичне, синтаксичне запозичення (Л.П. Крисін), а також диференціація вказаних елементів на первинні (здатні до самостійного переміщення) та вторинні (не здатні до такого переміщення). Розглядаються процеси асиміляції запозичень у системі мови-реципієнта. Учені погоджуються з тим, що такі процеси протікають нерівномірно на всіх рівнях мовної ієрархії, виділяючи формальні й функціональні, обов'язкові й факультативні ознаки асиміляції (Т.Г. Амірова, Л.П. Крисін), а також визначаючи етапи процесу засвоєння та ступені адаптації запозичень (В.М. Арістова, Л.М. Архипенко, М.П. Майоров).

Багатоаспектність явища запозичення зумовила різні трактування термінології. Вихідним у роботі є подвійне розуміння терміна “запозичення”. Ним називають як процес, так і результат такого процесу, тобто саму запозичену одиницю.

Запозичення як процес або ототожнюється з інтерференцією (Ю.О. Жлуктенко, О.О. Лисенко, Л.В. Щерба), або прирівнюється лише до лексичного запозичення (О.С. Ахманова, Д.Е. Розенталь). У процесі запозичення пропонується розрізняти запозичення, вплив і тенденцію (Б.О. Серебренников), а також процес переміщення (динаміку) і факт наявності (статичку) іншомовних елементів у мові-реципієнті (В.М. Арістова).

У розуміння самого запозиченого елемента вчені вкладають настільки різноманітні явища, що обсяг цього поняття визначити складно. Вважається, що кожен запозичуваний елемент повинен мати свою номінацію. Таким чином, виділяють *запозичені слова (лексеми), фонеми, морфеми, синтаксичні й семантичні елементи*. (В.М. Арістова, Л.П. Крисін), *матеріальні (оригінальні) запозичення й кальки* (Д.С. Лотте), *власне запозичення, гібридні запозичення й кальки (семантичні запозичення)* (Е. Хауген). У дисертаційному дослідженні уживаються такі терміни для позначення результату запозичення: *запозичення, лексичне запозичення, запозичена лексема (слово), запозичений елемент, запозичена одиниця*. Кальки не

розглядаються як запозичення. Крім поняття запозичення існує й більш широке поняття – іншомовна лексика, яке включає в себе будь-які непитомі елементи: запозичення, інтернаціоналізми, екзотизми, варваризми тощо.

Питання класифікації запозичень теж по-різному розв'язується мовознавцями, що залежить від вибору класифікаційних критеріїв: за генетичною належністю, за ступенем засвоєння, за сферами вживання, за часом запозичення та ін. Відсутність єдиного погляду на цю проблему є закономірним: широта й багатоаспектність явища запозичення виключає однозначний підхід до вирішення питання класифікації запозичених одиниць. Класифікація, запропонована у дисертації, базується на екстралінгвальних основах: групуванні позначуваних словами реалій в об'єктивній дійсності.

У другому розділі **“Місце і роль німецьких запозичень у лексичній системі сучасної російської мови”** схарактеризовано німецькі запозичення у функціональному аспекті і встановлено, що лише 25 % (192 одиниці) лексем німецького походження належить до активного словника російської мови, відповідно, 75 % (близько 600 одиниць) поповнюють пасивний словник, тобто перебувають на периферії мовної системи. Серед них вузькоспеціальна лексика (62,3 % – близько 500 одиниць), історизми (9 % – близько 70 одиниць), архаїзми (3 % – близько 25 одиниць), просторіччя (0,7 % – близько 6 одиниць).

У роботі запропоновано тематичну класифікацію німецьких запозичень, на якій базується структура всього розділу: екстралінгвальні фактори процесу запозичення з німецької мови описуються за виділеними тематичними групами: “Наука”, “Техніка”, “Промисловість”, “Медицина, охорона здоров'я”, “Культура, мистецтво”, “Суспільно-політична сфера”, “Зв'язок, транспорт”, “Економіка”, “Сільське, мисливське, лісове господарство”, “Побут”.

Провідним екстралінгвальним чинником запозичень усіх названих вище груп є російсько-німецькі контакти у відповідних сферах діяльності. Проте у кожній тематичній групі відзначено певні особливості. Так, для лексики тематичних груп “Наука”, “Техніка”, “Промисловість”, “Зв'язок, транспорт” провідним екстралінгвальним чинником виступає першість нації-носія мови у названих сферах діяльності. Найбільший відсоток становлять лексеми, які мотивовані онімами (*вальтер, вебер, вейсманізм, гаусс, герц, дизель, дрезина, цеппелін, ламберт, ом, сименс* та ін.).

Слід відзначити соціальну зумовленість процесів запозичення, яка також співвідноситься з певними тематичними групами і хронологією запозичення. Чітка межа між верствами населення, через посередництво яких іншомовна лексика надходила до мови-реципієнта, відзначається у XVIII – XIX ст.: у науковій, мистецькій, суспільно-політичній галузях процес запозичення стимулювався діяльністю вчених,

політиків, інших освічених людей, які мали доступ до здобутків світової культури – такий шлях умовно названо “шлях зверху”, і він характерний для груп лексики “Наука”, “Культура, мистецтво”, “Суспільно-політична сфера”. Ці слова запозичуються здебільшого письмовим шляхом, а екстралінгвальні обставини процесів запозичення знаходять фіксацію у спеціальній (переважно історичній) літературі.

“Шлях знизу” – це безпосередні контакти населення з носіями німецької мови, прямих доказів яких практично неможливо знайти у письмових джерелах. Цей шлях характерний переважно для лексики тематичних груп “Сільське, мисливське, лісове господарство” і “Побут”, а також для підгруп “Прилади та інструменти”, “Гірнична промисловість” та ін. За проведеними у роботі спостереженнями, незначні переваги в процесі запозичення з німецької мови має “шлях зверху”: 65 % всіх слів і значень.

Історико-культурологічні обставини пояснюють і причини втрати німецькою мовою донорських позицій для російської мови у ХХ ст. Поряд із загальноновизнаною політичною причиною (існування так званої “залізної завіси” радянських часів) виділено також деякі соціально-психологічні причини. Це експансивний характер контактів періоду Першої і Другої світових війн (запозичення вказаного періоду набули статусу ситуативного лексичного матеріалу і не фіксуються словниками навіть як історизми, напр., *зондерфюрер*, *фольксдейч*, *шварц-тод* тощо); ідеологічне маркування лексики, що асоціюється у свідомості носіїв мови з радянською ідеологією, напр., *лозунг*.

У третьому розділі “Засвоєння німецьких запозичень у сучасній російській мові” розглядаються основні тенденції асиміляції німецьких запозичень у фонетичному, морфемно-словотворчому, граматичному та семантичному аспектах. Установлено, що в процесі фонетичного засвоєння провідна роль належить мові-реципієнту: німецькі фонемі-прототипи втрачають властиві їм у мові-джерелі артикуляційно-акустичні й фонологічні ознаки, набуваючи при цьому відповідних характеристик мови-реципієнта, до яких належить насамперед палаталізація приголосних перед голосними переднього ряду (*берма*, *дизель*, *шифер*). Випадки збереження ознак, які суперечать фонологічній системі й артикуляційній базі мови-одержувача, розглядаються у дисертації як етап у процесі засвоєння, що не виключає подальшої асиміляції (*брандер*, *шнек*, *штейн*).

Процес фонетичного засвоєння протікає при значній кількості варіантних субституцій конвергентного й дивергентного характеру. Меншої варіантності зазнає передача фонем, артикуляційно-акустичні параметри яких дозволяють підібрати адекватний субститут у фонологічній системі мови-одержувача: звуки [b], [d], [m], [n], [p], [r], [t], послідовно передаються російськими субститутами [б], [д], [м], [н], [п], [р], [т]. Наприклад: *бухта* (*Bucht*), *дорн* (*Dorn*), *курорт* (*Kurort*), *марш* (*Marsch*), *пудель* (*Pudel*), *траур* (*Trauer*).

При реалізації фонем, невластивих системі мови-реципієнта, здійснюються спроби якнайточніше підібрати для них фонетичний відповідник, що й викликає більш високу варіантність. У системі вокалізму це стосується дифтонгів та умляутів. Так, при передачі німецьких [y:] [y] (ü) фіксуються варіанти [y] з препозитивними м'яким (*дюбель (Dübel)*) або твердим (*брудершафт (Brüderschaft)*) приголосним; німецькі [ø:] [œ] (ö) передаються звуками [e] (*кернер (Körner)*, *рентген (Röntgen)*) або [o] з препозитивним м'яким (*лесс (Löss)*, *фён (Föhn)*) або твердим (*шноркель (Schnörkel)*) приголосним; при передачі [e:] [e] (ä) зафіксовано варіанти [e] (*гешефт (Geschäft)*, *єгерь (Jäger)*), [o] (*глем (Glätte)*) та [a] (*вахмєр (Wächter)*). Дифтонги [ae] (ei, ai), [əø] (eu, äu) субституються сполученням [ej] (*рейс (Reise)*, *фейєрверк (Feuerwerk)*), зрідка фіксуються інші варіанти: [aj] (*шаїба (Scheibe)*). У системі консонантизму варіантність спостерігається при субституціях латерального [l] (*вексель, крахмал*), зімкнено-носового задньопіднебінного [ŋ] (*штанга (Stange)*, *крендель (Krengel)*), фрикативного задньоязикового [r] (*пакгауз (Packhaus)*, *курцхаар (Kurzhaar)*), африкати [pf] (*кнопка (Knopf)*, *фант (Pfand)*, *пфальцграф (Pfahlzgraf)*) та ін.

Варіативність у передачі певних фонетичних явищ пояснюється низкою факторів: усний чи писемний шлях запозичення, орфографічні традиції мови-реципієнта, нерівномірність деяких фонетичних процесів (наприклад, дифтонгізації) та тривале становлення норм у мові-джерелі.

Комбінаторні й позиційні явища спрямовані переважно на усунення нехарактерних для мови-одержувача вокальних і консонантних сполучень. Зафіксовано незначну кількість випадків асиміляції (*шлямбур (Schlagbohrer)*), дисиміляції (*кланан (Klappen)*), дієрези (*дуришлаг (Durchschlag)*), епентези (*глянец (Glanz)*), метатези (*мольберт (Malbrett)*). Явище редукції, характерне для обох контактуючих мов, фіксується як у системі вокалізму (*шнек (Schnecke)*), так і в системі консонантизму (*бант (Band)*), а в мові-реципієнті ще й позначається графічно.

Випадки гіперкоректної передачі окремих фонетичних явищ пояснюються незавершеною диференціацією певних орфографічних особливостей мови-джерела у мові-реципієнті (*блокгауз (Blockhaus)*, *бутерброд (Butterbrot)*, *штрейфлинг (streifig)*).

Для акцентологічної адаптації німецьких запозичень характерне збереження місця наголосу (у випадках, де це відповідає акцентуаційним нормам російської мови) (*абрис (Abriß)*, *фóрзац (Vórsatz)*), рідше фіксуються зміни місця наголосу (*абза́ц (Absatz)*, *гантє́ль (Hántel)*). При цьому акцентологічні моделі утворюються відповідно до закону аналогії – за зовнішньою схожістю з питомими чи закріпленими в мові моделями.

У процесі морфемно-словотворчого засвоєння німецьких запозичень виявлено поетапність. Виділяється етап опрощення морфемної структури іншомовного прототипу:

90 % німецьких прототипів з певною морфемною будовою в мові-джерелі перетворюються у російській мові на слова з непохідною основою (*анишлаг (An/schlag)*, *галстук (Hals/tuch)*, *фартук (Vor/tuch)*).

Подальший етап морфемно-словотворчого засвоєння – актуалізація морфемної будови слова. На цьому етапі важливими є мотиваційні відношення між вичленованим компонентом і певним словом у мові-реципієнті (питомим або раніше засвоєним). Так, за рахунок слова *тон* отримують мотивацію слова *обер/тон*, *тон/арм*, *тон/ваген*, *тон/мейстер*, *тон/фильм*, *унтер/тон*, входячи до словотвірного гнізда цього слова. Аналогічно: *титул* – *колон/титул*, *шмуц/титул* та ін. Повторюваність певного компонента в кількох словах не є підставою для надання йому морфемного статусу (*альпеншток* - *футшток* - *штокроза* - *штокверк*), проте висока частотність форманта, підкріплена мотиваційними відношеннями, стимулює його морфемну самостійність і словотворчу активність (серед німецьких запозичень такого статусу набуває компонент **-мейстер** і кваліфікується у роботі як суфіксоїд).

Перекваліфікація іншомовних морфем-прототипів, формування нової морфемної структури – наступний етап засвоєння в морфемно-словотворчому аспекті. Для німецьких запозичень характерні процеси усічення й нарощення основи: типовим явищем є втрата кінцевих елементів прототипу, на місці яких з'являються форманти, які кваліфікуються як субморфи (*лобзик (Laubsäge)*, *лядунка (Ladung)*, *штрипка (Strippe)*, *папка (Pappe)*, *ледерин (Leder)*, *фуганок (Fugebank)* та ін.). Головна причина виникнення субморфів – дія закону аналогії. Спроби надати іншомовному слову оформлення, наближеного до питомих одиниць, свідчать про достатнє засвоєння цих слів, а найбільш адаптованими в зазначеному аспекті є дієслова.

Завершальний етап морфемно-словотворчого засвоєння – включення слова в дериваційну систему мови-одержувача. Відповідно до реалізації дериваційного потенціалу виділено три групи німецьких запозичень: слова з нульовим словотворчим потенціалом (близько 14 % лексем: *гарт*, *зельц*, *китч*, *маузер*, *фенхель* та ін.); слова, що ввійшли до вже наявних словотвірних гнізд (близько 7 %: *клейстер*, *патронташ*, *фаустпатрон*, *ролик*, *кронциркуль* та ін.); слова, що є домінантами словотвірних гнізд (близько 79 %). Серед останніх виділяються 37 слів з високим ступенем деривації, які мають 10 і більше дериватів (*шлифовать*, *наковать*, *рентген*, *грунт*, *крахмал* та ін.). Загалом, більшість проаналізованих лексем мають невисокий словотвірний потенціал (1 – 3 деривати), найпоширеніший спосіб – суфіксація: для іменників-неістот характерні суфікси **-н**, **-нн**, **-енн**, **-ов**, **-ев** (*апельсин* – *апельсиновый*, *апельсинный*, *верстак* – *верстачный*, *вахта* – *вахтовый*, *вахтенный* та ін.), для іменників-істот типовим є суфікс **-ск**: *гофмаршал* – *гофмаршальский*, *ефрейтор* – *ефрейторский*, *егерь* – *егерский* та ін.

Велике значення в процесі морфемно-словотворчого засвоєння мають певні функціональні характеристики слова, сфера й частота його вживання, а також статус позначуваної словом реалії.

При з'ясуванні особливостей засвоєння німецьких запозичень в аспекті основних граматичних категорій російської мови встановлено, що німецькі запозичення підпорядковуються формально-граматичній парадигмі мови-реципієнта, втрачаючи морфологічні характеристики, властиві їх прототипам у мові-джерелі.

Більшість німецьких запозичень (близько 96 %) складають іменники, серед яких виділяються групи загальних і власних назв, істот і неістот, конкретних, абстрактних, речовинних іменників. У родовій диференціації істот головним показником є віднесеність до певної статі. Граматичний рід неістот визначається за кінцевим приголосним слова – тобто згідно з правилами родового оформлення в мові-реципієнті. Тому практично всі запозичені іменники з кінцевим приголосним отримують у російській мові належність до чоловічого роду, незалежно від родового оформлення їх прототипів у мові-джерелі (*блицкриг (der Blitzkrieg)*, *бруствер (die Brustwehr)*, *накгауз (das Packhaus)*). Крім того, значна кількість запозичень, німецькі прототипи яких мають кінцевий голосний, також відносяться до чоловічого роду, змінюючи відповідно граматичне оформлення (*бинт (die Binde)*, *винт (das Gewinde)*, *цех (die Zeche)*). Таким чином, більшість запозичених іменників (84 %) належать до чоловічого роду. Родова віднесеність і граматичне оформлення (закінчення **-а**) іменників жіночого роду здійснюється за аналогією до питомих лексем (*арфа (die Harfe)*, *бухта (die Bucht)*, *линза (die Linse)*, *штанга (die Stange)*). Формальний показник (закінчення **-о, -е**) визначив віднесеність 4 іменників до середнього роду (*гестано (die Gestapo)*, *каска (die Kaskoversicherung)*, *ландо (der Landau)*, *ляссе (die Lesezeichen)*). Родова класифікація іменників з кінцевими **-ль, -рь** здійснюється за їх акцентологічними моделями (спостереження А.В. Суперанської): слова з наголосом на останньому складі належать до жіночого роду (*гант'ель (die Hantel)*, *глазурь (die Glasur)*, *пиноль (die Pinole)*, *форель (die Forelle)*), всі інші – до чоловічого (*вексель (der Wechsel)*, *китель (der Kittel)*, *пудель (der Pudel)*, *флігель (der Flügel)* та ін.). Хитання в родовій диференціації кваліфікуються як етап у процесі граматичного засвоєння (*галт'ель (ж.р.) - гальтель (ч.р.) (die Hohlkehle)*, *георгин (ч.р.) - георгина (ж.р.) (die Georgiene)*, *кайла (ж.р.) - кайло (с.р.) (der Keil)*).

Логічна основа категорії числа в обох мовах, що контактують, збігається, тому абсолютна більшість німецьких іменників запозичується у формі однини, отримуючи числову парадигму в мові-реципієнті. На новому ґрунті зберігаються характеристики *singularia tantum* (речовинні іменники: *бастр, перлон, рапс, рейнвейн*, збірні назви: *грат, шлам, шрот*, абстрактні іменники: *глянец, фарт, нацизм*), в окремих випадках набуваються характеристики

plurality tantum за законом аналогії з питомими словами (*рейтузы*). Усі запозичені іменники практично повністю включаються у відмінкову систему мови-реципієнта, відображаючи парадигматичну схему, притаманну російським словам. Найпродуктивнішою є парадигма 1 відміни з основою на твердий приголосний і нульовим закінченням. Зафіксована варіантність відмінкових форм пов'язана з функціональними характеристиками лексем (*клапан* – *клапаны* / *клапанá*, *штетсель* – *штетселья* / *штетсели* та ін.). Не отримують морфологічного оформлення німецькі запозичення *гестапо*, *капут*, *каска*, *ландо*, *ляссе*, *наци*, *фрау*, *швах*, *ерзац*, поповнюючи фонд невідмінюваних іменників.

Запозичені дієслова отримують повний набір дієслівних категорій мови-одержувача. Через відсутність у мові-джерелі категорії виду більшість запозичених дієслів належать або до одновидових (*фехтовать*, *трелевать*, *импонировать*), або до двовидових (*мелировать*, *никелировать*, *панировать*). У незначній кількості представлені запозичені прикметники (*барический*, *камвольный*, *паушальный*) і вигуки (*марш*, *фасс*). Серед німецьких запозичень зафіксовано і випадки транспозиції: частіше німецький прикметник або дієслово виступають прототипами російських іменників (*гольден* (*golden*), *замша* (*sämisch*), *биг* (*biegen*), *книксен* (*knicksen*)).

Таким чином, проведене дослідження підтверджує ту особливість мовної системи, що морфологія меншою мірою зазнає іншомовного впливу порівняно з фонетичною, лексичною та синтаксичною системами.

Семантичне засвоєння німецьких запозичень відбувається у двох напрямках: 78,5 % лексичних одиниць функціонує у російській мові в тому ж семантичному обсязі, що і їх прототипи у мові-джерелі. Наприклад: *брандмауэр*, *вальма*, *кронглас*, *нейзильбер*, *шмуцтитул*, *шурф* та ін. Збереження смислової структури пояснюється термінологічністю, вузькою спеціалізацією та предметністю лексем.

Відповідно, 21,5 % німецьких запозичень зазнає у російській мові семантичних модифікацій, які проходять у таких напрямках:

1. Якісні зміни в семантиці слова (1 %). Наприклад, німецька лексема *Backstein*, прототип слова *бакиштейн*, має у німецькій мові значення “Прямокутний, переважно червоний камінь, що використовується в будівництві” (*Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Langenscheidt KG, Berlin und München, 2003. – с. 119). На російському ґрунті семантика лексеми зазнала кардинальних змін: “Сорт голландського сиру з великим вмістом жирів” (с. 100). У цьому випадку спостерігається явище семантичного зміщення (відповідно до типології Л.О. Кудрявцевої).

2. Звуження семантичного обсягу слова (8,4 %). Наприклад, німецьке слово *Gestalt*, прототип російської лексеми *геиштальт*, означає у німецькій мові: 1. *Фігура*, *постава*, *зріст*,

зовнішність, 2. Форма, образ, зовнішній вигляд, 3. Особистість (напр., історична), художній образ, персонаж (Большой немецко-русский словарь: В 3 т. / Е.И. Лепинг, Н.П. Страхова – М., 2001. – с. 594). Внаслідок запозичення в російську мову ця лексема звузила свою семантику і функціонує на новому ґрунті як психологічний термін зі значенням “Цілісний образ, цілісна структура, що формується у свідомості людини при сприйнятті об’єктів, при уявленні про них” (с. 176).

3. Розширення семантики слова (11 %) відбувається частіше не в момент запозичення, а в процесі засвоєння слова і супроводжується метафоричними та метонімічними переносами. Приклад метафоризації – слово *ширма*, яке набуло переносного значення “Прикриття чого-небудь, зазвичай неблаговидного” (с. 797) на основі функціональної подібності. Приклад появи нових значень внаслідок асоціації за суміжністю – лексема *фант*, яка має такі значення: 1. Гра, в якій учасники виконують жартівливі завдання, визначені жеребкуванням. 2. Річ, яка віддається учасником гри для жеребкування. 3. Завдання, яке дається учаснику такої гри (с. 732). Перенос відбувся на основі відношення “дія – засіб”.

4. Модифікації внаслідок архаїзації лексеми стосуються переважно її конотативних та функціональних характеристик.

Семантична продуктивність німецьких запозичень залежить від сфери їх функціонування, частоти вживання і зумовлена значимістю для носіїв мови позначуваної словом реальії.

У свою чергу, німецькі запозичення вплинули на семантичну систему російської мови, викликавши не лише зміни в складі, семантичних та стилістичних властивостях російської лексики, а й змінивши взаємовідносини між словами, їх структурну організацію від синонімічного ряду до лексико-семантичної групи. Так, запозичення з німецької мови сприяють перегрупуванню синонімічних рядів, міграції слів в тематичних групах, стають джерелом етимологічної та міжмовної омонімії.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз німецьких запозичень у системі сучасної російської мови дозволяє зробити загальні висновки.

Німецькі запозичення займають у системі сучасної російської мови особливе місце: незважаючи на їх значну кількість, лише 25 % з них входить до активного словника.

Виділення тематичних груп німецьких запозичень базується на позамовних характеристиках (групуванні понять у реальній дійсності та свідомості носіїв мови) і дозволяє дати вичерпний опис процесу запозичення у співвідношенні з історико-культурологічними

обставинами процесу. Виділяються такі тематичні групи німецьких запозичень: “Наука”, “Техніка”, “Промисловість”, “Медицина, охорона здоров’я”, “Культура, мистецтво”, “Суспільно-політична сфера”, “Зв’язок, транспорт”, “Економіка”, “Сільське, мисливське, лісове господарство”, “Побут”. Серед зазначених груп не виділяється провідна тематична група за кількісними характеристиками, проте першість розподіляється між суспільно-політичною, технічною та науковою сферами, менш активно поповнювались питомою німецькою лексикою галузі сільського господарства й медицини.

Вивчення екстралінгвальних чинників показує, що процес запозичення з німецької мови протікав нерівномірно як у плані тематики, так і в плані хронології. Російсько-німецькі контакти в галузі науки, техніки й промисловості є провідним екстралінгвальним чинником у процесі запозичення, на другому місці виступає фактор першості Німеччини у цих сферах діяльності. Найбільша донорська активність німецької мови характерна для періоду XVIII – XIX ст., помітне зниження її популярності відбувається в роки Першої та Другої світових війн, післявоєнний період. Не відбувається активізація процесу запозичення і в наш час. Серед причин втрати німецькою мовою донорських позицій провідними є соціально-психологічні причини (характер мовних контактів, ідеологічне маркування лексики, соціальний статус білінгва). Екстралінгвальні чинники є провідними на початкових етапах процесу запозичення, тобто в момент входження слова до російської мови. На подальших етапах, тобто в процесі засвоєння запозиченої одиниці, провідна роль належить власне лінгвальним чинникам: фонологічним, граматичним, лексико-семантичним особливостям мови-одержувача.

У фонетичному засвоєнні німецьких запозичень провідну роль відіграє мова-реципієнт: німецькі фонемі-прототипи втрачають властиві їм у мові-джерелі артикуляційно-акустичні й фонологічні ознаки, набуваючи при цьому відповідних характеристик російської мови. Спостерігаються варіантні субституції конвергентного й дивергентного характеру, які є лише певним етапом у процесі засвоєння, що не виключає подальшої повної адаптації до фонологічної системи російської мови. У цілому фонетична адаптація орієнтована на фонетичне значення прототипів у мові-джерелі.

Морфемно-словотворче засвоєння німецьких запозичень відбувається поступово: виділяється етап опрощення морфемної структури слова, етап її актуалізації, перекваліфікації іншомовних морфем-прототипів та етап включення в словотвірну систему російської мови. Важливими факторами в процесі морфемно-словотворчої адаптації є як власне мовні фактори (словотвірна мотивація), так і позамовні (сфера й частота вживання лексеми, статус позначуваної словом реалії).

У морфологічному аспекті німецькі запозичення підпорядковуються формально-граматичній парадигмі мови-реципієнта, повністю втрачаючи морфологічні

характеристики, властиві їх прототипам у мові-джерелі. Запозичені іменники складають більшість лексики німецького походження. Родове оформлення іменників проходить за правилами російської мови і не залежить від родової належності їх прототипів у мові-джерелі. Німецькі запозичення повністю включаються у відмінкову й числову парадигми російської мови, повний набір дієслівних категорій отримують запозичені дієслова.

У семантичному аспекті у більшості німецьких запозичень спостерігається збереження смислової структури їх іншомовних прототипів, що зумовлено предметністю, вузькою спеціалізацією та термінологічністю лексики. У лексем, що зазнали у російській мові семантичних модифікацій, зміни смислової структури проходять у таких напрямках: якісні зміни в семантиці слова, звуження та розширення семантики, модифікації внаслідок архаїзації. Під впливом німецьких запозичень стимулюється виникнення етимологічної та міжмовної омонімії, перегрупування синонімічних рядів, міграція лексики в різних функціональних сферах і тематичних групах.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гребинник Л.В. Тематическая классификация иноязычной лексики (на материале заимствований из немецкого языка) // Система і структура східнослов'янських мов: До 60-річчя наукової і педагогічної діяльності професора М.Я. Брицина: Зб. наук. праць. – К.: Знання України, 2004. – С. 192 – 196.
2. Гребинник Л.В. Питомі німецькі запозичення в російській мові // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – Випуск 1. – С. 45 – 49.
3. Гребинник Л.В. Общественно-политическая лексика немецкого происхождения в русском языке. Экстралингвистический аспект // Вісник Черкаського університету. – Серія “Філологічні науки”. – Вип. 68. – Черкаси, 2005. – С. 52 – 62.
4. Гребинник Л.В. Процесс заимствования из немецкого языка на фоне взаимодействия двух культур // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Научный журнал. Серия “Филология”, Т.18 (57), № 1. – Симферополь, 2005. – С. 103 – 108.
5. Гребинник Л.В. Процесс и результаты освоения немецких заимствований в системе вокализма современного русского языка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”: Збірник наукових праць. Випуск II. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 52 – 56.

6. Гребинник Л.В. Морфемно-словообразовательный аспект освоения немецких заимствований в русском языке // Система і структура східнослов'янських мов: Пам'яті академіка Л.А. Булаховського: Зб. наук. праць (Редкол.: В.І. Гончаров (відп. ред.) та ін.). – К.: Знання України, 2006. – С. 53 – 58.
7. Гребинник Л.В. Медицинская терминология немецкого происхождения в русском языке: экстралингвистический аспект // Тезисы научно-практической конференции “Развитие языкового мышления в процессе обучения иностранному языку в высшем учебном заведении” (24 – 26 мая 2005 г.). – Симферополь: Крымский гос. мед. ун-т им. С.И. Георгиевского, 2005. – С. 29 – 32.

АНОТАЦІЯ

Гребінник Л.В. Німецькі запозичення у російській мові. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.02 – російська мова. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2007.

У роботі здійснено комплексний аналіз німецьких запозичень у системі сучасної російської мови. Встановлено провідні інтра- та екстралінгвальні чинники, з'ясовано їх роль у процесі запозичення. Здійснено тематичну класифікацію німецьких запозичень, описано специфіку кожної тематичної групи.

Досліджено особливості засвоєння німецьких запозичень у фонетичному, морфемно-словотворчому, граматичному та семантичному аспектах. Процес адаптації схарактеризовано як комплексне явище, показано взаємозв'язок усіх мовних рівнів, а також позамовних факторів.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані як база для нормування німецьких запозичень, у створенні сучасних тематичних класифікацій, в історико-лінгвістичних та лінгвокультурологічних роботах, а також при подальшому вивченні проблем адаптації іншомовної лексики у російській мові.

Ключові слова: німецьке запозичення, тематична класифікація, екстралінгвальні чинники, мова-джерело, мова-реципієнт, засвоєння, іншомовний прототип.

АННОТАЦИЯ

Гребинник Л.В. Немецкие заимствования в русском языке. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.02 – русский язык. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2007.

В диссертации осуществлён комплексный анализ немецких заимствований в системе современного русского языка. Фактический материал составляют лексические единицы немецкого происхождения, извлечённые из современных словарей иноязычных слов (около 800 единиц).

Рассмотрены ключевые вопросы теории заимствований с точки зрения истории и основных аспектов проблемы. Раскрыто содержание понятия “заимствование”, охарактеризованы смежные явления.

Процесс заимствования из немецкого языка описан во взаимодействии ряда факторов: как собственно лингвистических, так и экстралингвистических, установлена их роль на различных этапах указанного процесса. Ведущим принципом описания является тематическая классификация немецких заимствований, базирующаяся на внелингвистических основаниях: группировке обозначаемых словами понятий во внеязыковой действительности. Каждая из выделенных тематических групп исследована в самостоятельном подразделе. Установлена неравномерность протекания процесса заимствования из немецкого языка, как в отношении хронологии, так и в отношении тематики, определены причины данного явления.

Освоение немецких заимствований рассматривается как комплексный процесс, в котором все языковые уровни взаимосвязаны и взаимообусловлены, в отдельных случаях привлекаются внелингвистические факторы. В фонетическом аспекте освоение проходит при ведущем влиянии принимающей языковой системы. Тем не менее, отмечается сохранение определённых характеристик языка-источника и вариантность в передаче отдельных, не свойственных языку-реципиенту явлений, что рассматривается как этап в процессе фонетической адаптации. Наряду с вокальными и консонантными субституциями исследованы комбинаторные и позиционные явления, а также особенности акцентологической адаптации немецких заимствований.

В процессе морфемно-словообразовательного освоения установлены этапы адаптации: опрощение морфемной структуры, актуализация, переквалификация иноязычных морфем-прототипов, включение в словообразовательную систему принимающего языка. На максимальном количестве примеров показана роль мотивационных отношений в процессе морфемно-словообразовательного освоения.

Наименее подвержена иноязычному влиянию морфологическая система языка. Немецкие заимствования полностью включаются во все грамматические парадигмы русского языка, приобретают полный набор категорий соответствующих частей речи. Абсолютное

большинство среди немецких заимствований составляют имена существительные, родовое оформление которых осуществляется согласно нормам языка-реципиента и по аналогии с исконной лексикой. Описаны также глаголы, имена прилагательные и междометия немецкого происхождения, зафиксированы случаи транспозиции.

Особенности семантического освоения немецких заимствований сводятся к двум направлениям: 1) функционирование иноязычного прототипа в том же семантическом объёме, что и в языке-источнике; 2) подверженность лексемы-прототипа семантическим модификациям на почве языка-реципиента. Установлено, что большинство немецких прототипов сохраняет свой семантический объём. Семантическая система принимающего языка является наиболее открытой для иноязычного влияния: немецкие заимствования стимулируют перегруппировку синонимических рядов, способствуют миграции лексики в различных тематических группах, служат причиной возникновения этимологической и межъязыковой омонимии.

Материалы и результаты настоящего исследования могут быть использованы как база для нормирования немецких заимствований, в разработке современных тематических классификаций, в историко-лингвистических и лингвокультурологических исследованиях, а также при дальнейшем изучении проблем адаптации иноязычной лексики в русском языке.

Ключевые слова: немецкое заимствование, экстралингвистические факторы, язык-источник, язык-реципиент, освоение, иноязычный прототип.

SUMMARY

Grebinyk L.V. Loan of German in Russian. – Manuscript.

The Thesis for the Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.02 – Russian Language. – Dragomanov National Pedagogical University – Kyiv, 2007.

In the dissertation the complex analysis of German loans in system of modern Russian is carried out. Are established leading intra- and extralinguistic factors, their role is determined during loan. Thematic classification of German loans is generated, specificity of each lexical set is described.

Features of development of German loans in phonetic, derivativ, grammatical and semantic aspects are investigated. Process of adaptation is described as the complex phenomenon, the interrelation of all language levels, and also extralinguistic factors are shown.

Materials and results of the thesis can be used as base for normalization of German loans, in development of modern thematic classifications, in history-linguistic and linguistic-cultural researches, and also at the further studying problems of foreign origin lexicon adaptation in Russian.

Key words: German loan, extralinguistic factors, language-source, language-recipient, development, prototype of foreign origin.